

**OSMANLI KADINININ KAMUSAL ALANDA YER ALMA ARACI OLARAK
SÜRELİ YAYINLAR: ŞEHBAL MECMUASI ÖRNEĞİ***

Hatice TEKİN

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI, Şanlıurfa Bilim ve Sanat Merkezi, htctkn2001@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-3571-5829

Işıl IŞIK BOSTANCI

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, i.i.bostanci@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-1518-7237

Makale Geliş Tarihi: 28.03.2021 **Makale Kabul Tarihi:** 27.04.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Tekin, H. & Bostancı, I. I. (2021). Osmanlı Kadınının Kamusal Alanda Yer Alma Aracı Olarak Süreli Yayınlar: Şehbal Mecmuası Örneği, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (47), 317-334

Öz

Bilim ve teknik alanında yaşanan gelişmeler, toplumsal dinamikleri de değişime zorlamaktadır. Matbaanın yaygınlaşması sonucunda gelişen matbuat ve neşriyat dünyası, gerçek zaman ve gerçek mekân örgüsüne dayanan yüz yüze kamusal alan olgusunda değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Süreli yayınların yarattığı yeni kamusal alan, Osmanlı matbuat dünyasında da yaşanmış ve Osmanlı kadın entelektüelleri bu yeni kamusal alanda yer alma konusunda zaman kaybetmemiştir. Dönemin popüler bir yayın organı olan Şehbal mecmuasında da Osmanlı kadın entelektüelleri, düşüncelerini yüz yüze kamusal alandan çok daha etkin bir şekilde, daha geniş kitlelere ulaştırma imkânına sahip olmuşlardır. Ayrıca mecmuanın erkek yazarları; Osmanlı kadınının sosyal, kültürel, ekonomik ve hatta siyasal ilerlemesini desteklemek için makaleler yazmıştır. Şehbal'de ev işleri, el işleri, ev yönetimi, ev ekonomisi, çocuk bakımı, pratik bilgiler gibi çeşitli konularda yazıların yayımlanması, mecmuayı Osmanlı kadınlarına yönelik bir eğitim alanına dönüştürmüştür. Böylece gerek kadın yazar kitlesi gerekse kadın okur kitlesi, erkeklerin de bulunduğu ortamda bir araya gelmiştir.

Bu çalışmada; süreli yayınların bir kamusal alan olduğu ve Osmanlı kadınlarının kamusal alanda var olan engellerini aşmak adına süreli yayınları bir araç olarak kullandıkları konusu, 1909-1914 yılları arasında yayımlanan Şehbal mecmuası örneği üzerinden incelenmiştir.

* Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazar tarafından 2019 yılında tamamlanan "Şehbal Mecmuasına Göre XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Kadınının Entelektüel Dünyası" isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Kadını, Kamusal Alan, Süreli Yayınlar, Şehbal

PERIODICALS AS INSTRUMENT OF FOR OTTOMAN WOMEN TO PARTICIPATE TO THE PUBLIC SPACE: THE EXEMPLARY OF ŞEHBAL MAGAZINE

Abstract

Developments in the field of science and technology force also social dynamics to change. Printing and publishing, which developed as a result of the widespread use of the printing press, caused changes in the face-to-face public space phenomenon, which is based on real time and real space patterns. The new public space created by periodicals was also experienced in the Ottoman press world and Ottoman women intellectuals did not waste time in taking part in this new public space. In the Şehbal magazine, which was a popular publication of the period, they had the opportunity to convey their thoughts to a wider audience much more effectively than in the public space face to face. In addition, male authors of the magazine have written articles to support the social, cultural, economic and even political progress of Ottoman women. The publication of articles on various topics such as housework, handicrafts, home management, home economics, child care, practical information in the Şehbal magazine turned its into an education area for Ottoman women. Thus, both female writers and female readers came together in an environment where men were also present.

In this article; the issue that periodicals were a public space and Ottoman women used periodicals as a tool to overcome their barriers in the public sphere was examined in the sample of the Şehbal magazine published between 1909-1914.

Keywords: Ottoman Woman, Public Space, Periodicals, Şehbal

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat reformları sonrasında gelişen süreçte toplumsal hayatta köklü değişimler yaşanmaya başlamıştır. Özellikle süreli yayınların yükselen bir eğilimle sosyal ve kültürel hayata uyum sağlaması, yeni bir dünyanın kapılarını da aralamıştır. Matbaanın katkısı ile süreli yayınlara erişimin ucuzlayarak kolaylaşması, söz konusu toplumsal değişime ivme kazandırmış ve adeta bir lokomotif görevi görmüştür.

Osmanlı entelektüelleri yazılı basın hayatına hızlıca uyum sağlamış ve neredeyse her aydın veya ekol, kendi mecmuasını kamuoyunun ilgisine sunmuştur. Osmanlı entelektüellerinin süreli yayınlar konusunda başlattığı atılımlar, kültür ve sanat dünyasında yeni bir devrin başlamasını sağlamıştır. Kadınların da süreli yayınlarda yer alması, Osmanlı kadını adına yepyeni bir ortamın kapılarını açmıştır. Matbuat ve neşriyat mecralarında yer alan Osmanlı kadınları, Osmanlı kadın entelektüelleri olarak süreli yayınlarda birikim ve donanımlarını sergilemişlerdir.

Tanzimat devrinden itibaren matbuat ve neşriyat hayatının başlı başına bir kamusal alan olduğu ve bu alanda Osmanlı kadınının da etkin bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Osmanlı yazın hayatında süreli yayınlar dışında da 19. yüzyılın ikinci yarısında yayımlanan eserlerde tasvir edilen kamusal mekân ve serbest zaman etkinliklerine bakılacak olunursa bu durum göze çarpmaktadır. Özellikle Tanzimat romanlarında, çalışma zamanı ve zorunlu fiziksel aktivitelerin dışında kalan, insanın kendisi ve gelişimi için ayırdığı zaman dilimi olarak tanımlanabilecek serbest zaman kavramı (*leisure*) ile kamusal alan (*public sphere*) arasında doğrudan bir ilişki kurabilmek mümkündür. Tanzimat romanlarında Osmanlı toplum hayatında kadın ve erkeğin toplumsal yaşamlarında bir değişimden söz edilmektedir. Sekülerleşme, eğlence anlayışının değişmesi gibi birçok etken nedeniyle erkeğin sosyalleşme alanlarının farklılık kazanması ve buna bağlı olarak kadının, kamusal alanlarda toplumsal boyutta kendini daha çok göstermeğe başlaması, edebiyat ve çeşitli sanatsal etkinlikler aracılığıyla yeni nitelikler kazanması söz konusu olmuştur (Günaydın, 2007: 2-3).

Osmanlı Devleti'nde kadınının bir birey olarak Batılı kadınlara nazaran hukuki ve sosyo-ekonomik haklara sahip olduğu, şeriyeye sicillerine yansıyan dava kayıtlarından açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ancak Tanzimat dönemi ile atağa geçen Batılılaşma eğilimi ile Osmanlı kadınının da kamusal alanda erkekler gibi yer alabilme, eğitim olanaklarını geliştirebilme, ekonomik faaliyet yürütme suretiyle ekonomik özgürlüğe sahip olabilme gibi bazı konularda Batılı kadınların sahip olduğu kazanımları elde edebilmek için bir uyanış ve farkındalık sürecine girdikleri görülmektedir. Bu bağlamda Osmanlı kadınları süreli yayınlarda görüş ve beklentilerini dile getirmeye başlamışlar, aralarındaki işbirliği ve dayanışmayı geliştirme ve yaygınlaştırma adına dernekler kurarak tüzel kişilik çatısı altında örgütlenmişlerdir. II. Meşrutiyet'in ilanı ve bunun yarattığı özgürlük ortamı, artık kadının da toplumsal hayatta daha etkin bir konum almaya başlamasıyla sonuçlanmıştır. Kadınlar hem birey olarak hem de dernek kurarak Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve sosyal alanlarında da yer almak istediklerini açıkça ifade etmişlerdir. Kurulan derneklere yapılan faaliyetlerle ve basın aracılığıyla taleplerini örgütlü bir biçimde ortaya koymaya çalışmışlardır. Tanzimat döneminde kadınların derneklere üye oldukları ve Müslüman olmayan cemaat üyesi kadınların dernek kurdukları görülmekteyse de asıl örgütlü mücadeleleri 1908 yılı itibarıyla başlamıştır (Kartal, 2008: 218; Çakır, 2010: 87-132).

Osmanlı kadınının günlük yaşamın veya sosyal hayatın gerekliliğini tek başına yürütebilirliğinin ne düzeyde olduğu, kadınların eğitim, sağlık, çalışma yaşamı, ekonomik kazanç, ekonomik özgürlük ve benzeri bireysel hak ve ihtiyaçlarının ne düzeyde gerçekleştiği başlı başına bir araştırma ve inceleme konusudur. Söz konusu gereklilikler için talep ve görüşlerin dile getirilmesi adına süreli yayınlar önemli bir araç olarak ön plana çıkmıştır. Süreli yayınlar Osmanlı kadını için kamusal alandaki varlığına ve haklarına dair talep ve eylemlerini kamuoyunun dikkatine açıkça iletme platformu olarak oldukça işlevsel bir araca dönüşmüştür. Bu yeni platforma uyum

sağlamakta zaman kaybetmeyen Osmanlı kadın entelektüeller, süreli yayınları mükemmel bir şekilde kullanabilmişlerdir.

1. Yeni Bir Kamusal Alan Olarak Süreli Yayınlar

Coğrafi keşiflerden sonra en önemli zenginlik kıstası olan toprak, yani gayr-menkul değerler yerini altın ve benzeri menkul değerlere bırakmaya başlamıştır. Ekonominin temellerinde köklü yapısal değişim yaratan bu süreç, sanayi devriminin gerçekleşmesi ve Avrupa'ya yayılması ile yalnızca ekonomik dinamikleri ve üretim araçlarını değiştirmekle kalmamış, sosyal yaşamda, toplumsal sınıflarda ve sınıflar arası etkileşim geleneklerinde de devrimsel etkiler yaratmıştır.

Sanayi devriminden sonra ailenin toplumsal hayattaki ve ekonomideki yeri dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşüm gerek ailenin gerekse toplumsal hayatın kalıplaşmış geleneksel sosyal cinsiyet rol dağılımında yeni problemler yaratmıştır. Örneğin işçi sınıfının doğması ve kadınların fabrikalarda çalışmaya başlaması ile işçi hareketleri benzeri kadın hareketleri de toplumsal bir gerçeklik olarak gündeme girmiştir. Özellikle sanayileşme sonrasında yaşanan bu gelişmelerle toplum bilimciler tarafından özel alan ile kamusal alan ayrımı ve bu ayrımın sınırları hakkında önemli teoriler geliştirilmiştir. Kamusal alan tanımı günümüz itibarıyla de hala belirsizdir, değişime ve gelişime açıktır. Hatta günümüzde ağ paylaşımına dayalı sosyal medya ortamlarının dahi yeni bir kamusal alana dönüştüğü tartışılmaktadır.

"Kamusal alan" Türkçede günlük dilde yaygın olarak kullanılan kelimelerden birisidir. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğünde "kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer" şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>). Osmanlı döneminde Arapça kökenli "amme" kelimesi de "kamu" anlamında kullanılmıştır. Ancak "amme" ve "kamu" kelimelerinin halk hizmeti gören devlet organlarının tümü anlamında bir terminolojiyi karşıladığı düşünülmekle beraber bir ülkedeki halkın bütünü, bütün halk gibi anlamları da içerdiği bilinmektedir (Demir ve Sesli, 2007: 289). Kamusal alan tartışmalarının bir diğer boyutunu oluşturan "kamuoyu" veya "efkâr-ı umumiye" kavramları ise her ne kadar kamusal alan ile iç içe geçmiş ve ilgili olgular olsa da bambaşka bir araştırma ve inceleme konusudur.

Kamusal alan, modern anlamıyla sosyal bilimler literatürüne Jürgen Habermas ile girmiştir (Demir ve Sesli, 2007: 275). Habermas, kamusal alanı modern toplumda kamuoyunun biçimlenmesini sağlayan merkezi bir alan olarak tanımlamıştır (Özbek, 2004: 20) Habermas'ın 1962 'de yayımlanan *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumunun Bir Kategorisi Üzerine* adlı eseri, "kamusal alan" üzerine yazılmış ve deyim yerindeyse milat oluşturan bir çalışma olmuştur. Kamusal alan; yaşanan dünyayı, toplumu anlama ve dönüştürme çabalarında, sosyo-politik düşüncelerde en az demokrasi ve devlet kadar önemli bir kavramdır (Demir ve Sesli, 2007: 275). Kamusal alan bütün toplumun ortak iyiliğini sağlamaya odaklı tartışma ve etkinliklerin içinde olduğu bir sivil hayat alanıdır (Karadağ, 2003: 185). Bu anlamıyla da Habermas'ın ifadesiyle, kamusal alan her şeyden önce toplumsal yaşamda kamuoyunun içinde olduğu alanın karşılığıdır (Demir ve Sesli, 2007: 277). Habermas'ın söz konusu eserinin farklı dillere çevirisinin yapılması sonucunda

kamusal alan olgusu, sosyoloji dünyasında hararetli bir terminoloji ve kavram tartışmalarına neden olmuş ve çok sayıda düşünürün farklı kamusal alan teorilerine zemin hazırlamıştır.

Kamusal alan ve kamusal alanın sonucunda oluşan kamuoyu olgularının yarattığı terminolojik tanımlamaların karmaşıklığına rağmen kamusal alan teorilerini dikkate alarak bazı değerlendirmeler yapılabilir. Buna göre kamusal alanı, devlet kurumlarının oluşturduğu resmi mekânların sınırlarını da aşarak gerek sivil bireyler veya tüzel kişilerin de özel mülkü gerekse genel halk kesiminin ya da bir kısmının yer alabileceği, yararlanabileceği ya da temsil edilebileceği alanlar olarak tanımlamak mümkündür.

Osmanlı Devleti'nde saray ve müştemilatı; padişahların, şehzade ve hanım sultanların doğum, sünnet, evlilik ve benzeri hallerde düzenledikleri kamuya açık şenlikler ile ölüm nedeniyle yapılan cenaze merasimleri; önemli devlet erkânı, sanatçı ve ileri gelen kişilerin konakları; merkezinde camilerin olduğu külliyeler, medreseler, imaret ve benzeri alanlar; kapan, bedesten, çarşı ve benzeri ticaret alanları, kahvehaneler, hamamlar, berberler; tacirlerin konakladığı han ve kervansaraylar; gayrimüslimlere ait mabet, aşevi, yetimhane ve benzeri mekânlar; Zilkade ayı için oluşturulan surre alayları, üç aylar ve özellikle Ramazan ayına özgü etkinlikler, orta oyunu ve benzeri kültürel sanatsal aktivitelerin yanı sıra âmin alayları, sivil halkın tertiplelediği cenaze, düğün ve benzeri merasimlerin sergilendiği resmi ya da özel mekânlar akla ilk gelen kamusal alanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu kamusal alanlarda erkekler ve kadınlar için ayrı alanlar oluşturulmakla beraber, karma alanların bulunduğu istisnalar da söz konusudur.

Klasik anlamdaki kamusal alan olgusundan farklı olarak gerçek mekân ve yüz yüze koşulları olmaksızın yeni kamusal alan olguları da gelişen zaman şartlarına bağlı olarak açığa çıkmaya başlamıştır. Matbaanın yaygınlaşması ve okuryazarlığın az da olsa imtiyaz olmaktan çıkması sonucunda süreli yayınlara halkın önemli bir kesiminin yönelmesi, bu gelişen zaman koşullarının bir başka yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

Süreli yayınların oluşturduğu yeni kamusal alanda, gerçek mekân ve yüz yüzeliliğin zamansal ve mekânsal kısıtlılığı aşılarak zaman ve mekân üstü bir gerçekliğin oluşması sağlanmıştır. Kısa bir süre içerisinde Osmanlı kadını da bu yeni kamusal alanda yer almaya başlamıştır. Üstelik bu yeni alan, Osmanlı kadınının erkeklere özgü veya karma alanlarda yaşayacağı kısıtlamaları da ortadan kaldırmış, Osmanlı kadını için gerçek mekân üstü bir özgürlük alanı açmıştır. Elbette ki bu köşe kapma yarışı oldukça zorlu bir süreç olarak başlamıştır. Okuryazarlık oranının yalnızca kadınlar arasında değil genel nüfus bağlamında az oluşunun yanı sıra kadın entelektüel âleminin kendine özgü sınırlılıkları da bu zorlu sürecin bir diğer engeli olarak ortaya çıkmıştır. Bir bakıma sanal gerçekliğin ilk ve erken dönem mecrası olarak tanımlanabilecek olan süreli yayınlar dünyası, özellikle Osmanlı kadın entelektüellerin yoğun bir şekilde ilgisini çekmiş ve kadın entelektüellerin görüş, öneri, özlem ve beklentilerini ifade ettikleri bilimsel, düşünsel ve sanatsal yeteneklerini sergiledikleri bir mecraya dönüşmüştür.

Osmanlı Kadınının Kamusal Alanda Yer Alma Aracı Olarak Süreli Yayınlar: Şehbal Mecmuası Örneği

Süreli yayınların toplumsal yaşamın şekillenmesinde ve dönüşümünde önemli bir rol oynadığı sosyolojik bir gerçekliktir. Osmanlı Devleti'nde de özellikle Tanzimat devrinden itibaren yaygınlaşan matbuat ve neşriyat hayatı, Osmanlı toplumsal yapısında yaşanmakta olan dönüşüme yön vermeye başladığı gibi toplumsal değişimin ve gelişim sürecine de ivme kazandırmıştır. Osmanlı kadın entelektüelleri de bu süreli yayınlarda yer alarak Osmanlı kadınının yaşamakta olduğu değişim ve gelişim taleplerini yansıtmaya başlamıştır. Azımsanmayacak sayıdaki Osmanlı kadın entelektüelinin başta Şehbal olmak üzere süreli yayınların oluşturduğu gerçek zaman, gerçek mekân ve yüz yüze koşullarını içermeyen yeni kamusal alandaki düşünsel çalışmaları, Osmanlı kadınlık âlemi için oldukça fazla bir birikimin günümüze kadar erişimine katkı sağlamıştır. Şehbal mecmuasının genel anlamda uluslararası¹ denilebilecek elit ve entelektüel okur kitlesinin de bu denkleme eklenmesi ile söz konusu entelektüel Osmanlı kadınlarının ne kadar öngörülü ve donanımlı oldukları da ayrıca göze çarpmaktadır.

Şehbal mecmuası kadınlara özgü bir süreli yayın aracı olmamakla birlikte yüz sayılık yayın hayatı boyunca sayfa ve sütunlarında hem çok sayıda kadın yazara yer vermiş hem de erkek yazarlar tarafından yazılan kadın temalı konularla dikkat çekmiştir. Böylece gerek kadın yazar kitlesini gerekse kadın okur kitlesini, erkeklerin de bulunduğu bir ortamda gerçek mekân ve yüz yüze olmaksızın bir araya getirmiştir.

2. Osmanlı Kadınının Kamusal Alanı Olarak Şehbal Mecmuası

Sadece kadın yazarların değil erkek yazarların da güçlü bir duruşla Osmanlı kadınının sosyal, kültürel, ekonomik ve hatta siyasal ilerlemesinin desteklenmesine dair görüşlerin yer bulduğu Şehbal mecmuası, Osmanlı kadını adına basın yayın yoluyla oluşan matbu kamusal alanın somut bir örneğini oluşturmuştur. Elbette Şehbal mecmuasından önce de sonra da kadınların yer aldığı ya da özel olarak tamamen kadın okurlara hitap eden gazete ve dergiler de yayın hayatında yer almıştır (Çakır, 2010: 59-86; Kurnaz, 2013: 193-264). Zaten Şehbal mecmuasının bu konuda yalnızca bir örnek olması da söz konusu durumu açıklar niteliktedir.

Hüseyin Sadettin'in (Arel) imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü² olduğu Şehbal mecmuası³, ilk sayısı Rumi 1 Mart 1325 (Miladi 14 Mart 1909) tarihinden yüzüncü ve son sayısı Rumi 10 Temmuz 1330 (Miladi 23 Temmuz 1914) tarihine kadar beş yıl dört ay süre ile yayınlanmış bir kültür, sanat, magazin dergisidir. Kadın dergisi olmamasına rağmen çok sayıda kadın yazarın farklı nitelik ve konularda yazdıkları eserlerle yer aldığı Şehbal mecmuası, görsel anlamda da dikkat çekici bir düzeyde kadın konulu

¹ Şehbal mecmuasının arka kapak sayfasında İstanbul ve taşranın yanı sıra yurt dışı (memalik-i ecnebi) abonelik ve posta ücretlerine de yer verilmiştir.

² Şehbal'in ilk beş sayısında Ziraat Muhassıslarından İzmirli Ali Rıza, 21. sayıdan itibaren ise Jak Savaş Balyan sorumlu müdürlük görevlerini yürütmüştür. Şehbal, Agop Matosyan Matbaasında tab' olunmuştur.

³ Şehbal mecmuası hakkında detaylı bilgi için bkz.; Ahmetoğlu, 2010: 11-31

fotoğraflar içermektedir. Erkek yazarların da kadın temasına değinerek zenginleştirdiği içeriklerle Şehbal mecmuası, dönemin kadın olgusuna yönelik önemli teamül, görüş ve tespitlere de kaynak oluşturmaktadır. Kadın ve erkek yazarların söz konusu yazılarının içerikleri analiz edildiğinde oldukça farklı bakış açılarına sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Şehbal mecmuasında Prens Kadriye Hüseyin⁴, Nigâr binti Osman, Fatma Aliye, Halide Salih (Edip Adıvar), Salime Servet Seyfi ve Sadiye Vesile gibi Osmanlı entelektüel dünyasında oldukça popüler olduğu anlaşılan kadın yazarların geniş bir yelpazede şekillenen eserleri, neredeyse Şehbal'in her sayısında okurların ilgisine sunulmuştur. Herhangi bir künye olmaksızın Handan ismiyle dikkat çeken, yalnızca "S." ve "A.B." kısaltmasını kullanan gizemli yazarların yanı sıra Ayşe Bedia, Kadriye Semra, Behice A., Belkıs Seyfi, Aziz Neriman ve Halide Fatma gibi yazarlar da Şehbal mecmuasının değişik sayılarında yer almışlardır. Şehbal'in farklı sayılarında yazarının kadın olduğu izlenimini uyandıran çok sayıda imzasız içeriğe rastlanmaktadır.

Rauf Yekta, Jimnastik Muallimi Selim Sırrı, Tayyareci Yusuf Kenan, Ahmed Refik, Ali Rıza Seyfi, İzzet Melih ve Bedii Nuri gibi Osmanlı entelektüellerinin kadın temalı yazıları da Şehbal'de yer almıştır.

Şehbal'de kadınlara özgü olduğu anlaşılan "*Her Şeyden, Hanımlarımıza, Hanımlar İçin, El İşleri, Ev İşleri, Moda*" gibi sütunların yanı sıra "*Sihhat-i İtina, Spor, Şiir, Teracim-i Ahval, Düşünce, Hikâye, İlimler İle Fenler, Musahabe, Musahabe-i Edebiye, Musahabe-i İctimaiyye, Tiyatro, İsveç Hatıraları, Tarihe Dair, Fekahat ve Fezahat*" adlı sütunlar da ya kadın yazarlar tarafından yazılmış ya da içeriklerinde kadın konusuna yer verilmiştir.

Şehbal mecmuasında görseller dışında kadın temalı iki yüzden fazla içerik ve bu içerikleri kaleme alan yirmi beşten fazla yazar tespit edilmiştir. Haliyle bu çalışmada tüm bu içeriklerin analiz edilerek yansıtılmasının olanaksızlığı nedeniyle nitelik bakımından farklılaşan ya da çarpıcı tespitler içeren bazı istisnalar ele alınarak irdelenmiştir.

2.1. Kadın Yazarlar Tarafından Kaleme Alınan Yazılar

Prens Kadriye Hüseyin, Şehbal'de en çok yazısı bulunan kadın entelektüellerden birisidir. Çok iyi düzeyde yabancı dil bilen ve çok sık Avrupa seyahatlerine çıkan Kadriye Hüseyin, Türkçe ve yabancı dillerde yazdığı eserleri ile yalnızca Osmanlı entelektüel dünyasında değil Batı entelektüelleri arasında da hatırı sayılır bir konuma sahip olmuştur. Asar-ı Atika adlı sütunda yer alan bir makalesinde Norveç seyahati sırasında ziyaret ettiği bir müzede olağanüstü bir özenle korunan "*Viking Şip*" adlı tarihi bir kayığın hikâyesini anlatmıştır. Bu hikâyede aslında Norveçliler ile Osmanlılar arasındaki tarih şuuruuna dair bir kıyaslamada bulunmuş ve

⁴ Prens Kadriye Hüseyin, Kavalalı ailesine mensup olup (Coşkun, 2012: 65) zaman zaman İstanbul'da ikamet etmesiyle beraber bazı makalelerini Kahire ve Paris gibi yerlerden postaladığı anlaşılmaktadır. Şehbal'de Prens Kadriye Hüseyin'in kendi adı ile on iki, "*Nilüfer*" mahlasıyla ise yirmi üç makalesi neşredilmiştir.

Osmanlı toplumsal hayatında tarihe sahip çıkma adına Norveç'teki düzeyde bir duyarlılığın olmamasından yakınmıştır. Bu durumun da eğitim ve kültürel anlamda yaşanması gereken ilerlemelerle aşılabileceğine dikkat çekmiştir (Kadriye Hüseyin, 1329: 154). Yine Şehbal'deki bir başka makalesinde Fransa'nın dünyaca ünlü "*Le Pere Lachaise*" kabristanında gördüğü hazin bir tabloyu naklederek İslam dünyasının pejmürde hali ile Avrupa'nın mamur ve müreffeh hali arasında kıyaslamalarda bulunmuştur. Söz konusu kabristanda Müslümanlara ayrılan kısmın harap ve viran haline karşılık Hıristiyan kabirlerinin muntazam ve bakımlı halleri arasındaki farka dikkat çekmiştir. Bu bağlamda tarihi ve kültürel temellere dair duyarlılığın gelişimi için eğitimin ne kadar önemli olduğunu vurgulamış, genelde İslam özelde ise Osmanlı toplumunda eğitimin bulunduğu düzeyi de bir bakıma eleştirmiştir (Kadriye Hüseyin, 1327: 452-453).

Prenses Kadriye Hüseyin'in Şehbal'de en çok dikkat çeken yazılarından birisi de tefrika şeklinde kaleme aldığı trajik bir aşk hikayesidir. Abbasi halifesi Harun Er-Reşit'in kız kardeşi Abbase binti Mehdi ile veziri Cafer bin Bermeki arasında gizli bir evliliğe varan ve sonunda Abbase, Cafer ve çocukları Hasan'ın feci bir şekilde öldürülmesi ile sonuçlanan hikâyesi okurlar tarafından ilgi ile takip edilmiştir. Kadriye Hüseyin bu hikâyeyi kaleme alırken o dönemdeki aydınlar arasında çok popüler olan Romeo ile Julyet'ten çok daha zengin kaynaklar içermesine rağmen Doğu edebiyatının bu kaynakları değerlendirememesinden duyduğu üzüntüyü de ifade etmiştir (Kadriye Hüseyin, 1328a: 227; 1328b:244-245; 1328c:266-267; 1328d: 292-293; 1328e:310-311; 1328f: 326-327; 1328g: 349-350; 1328h: 364-365).

Çağdaşı olan entelektüel dünyada ismi memleketi Kahire'den başkent İstanbul'a oradan da neredeyse tüm Batı dünyasına yayılmış olan Prenses Kadriye Hüseyin, Şehbal'de kendi adı ve künyesinin yanı sıra "*Nilüfer*" mahlası ile de eserler kaleme almıştır. Hatta Nilüfer imzası ile yazdığı bazı denemelerini "*Nelerim*" adında bir kitapta bir araya getirerek okurlarının ilgisine sunmuştur. İzzet Melih Şehbal'de Kadriye Hüseyin'in "*Nelerim*" ve "*Temevvücat-ı Efkâr*" adlı eserleri hakkında bir edebi eleştiri makalesi yazarak bu eserler hakkındaki düşüncelerini okurlarına aktarmıştır (İzzet Melih, 1328: 152). Yine Kadriye Hüseyin'in kaleme aldığı "*Muhadderat-ı İslam*" adlı eser de yalnızca Osmanlı edebiyat ve düşünce dünyasında değil Batı'da da gündem yaratan bir eser olmuştur. Bir başka Osmanlı kadın entelektüeli Salime Servet Seyfi, Şehbal'de Prenses Kadriye Hüseyin ve "*Muhadderat-ı İslam*" hakkında bir edebi eleştiri makalesi kaleme almıştır. Eseri çok beğenen Salime Servet Seyfi, Türk dostu, edip ve sanatçı Piyer Loti'nin bu eseri okuması mümkün olsa Osmanlı kadın aydınlarının eriştiği düzeyle iftihar edeceğini vurgulayarak söz konusu kitabın edebi ve ilmi değerine dikkat çekmiştir (Salime Servet Seyfi, 1329: 290-291).

Şehbal'de yazıları ile ön plana çıkan bir diğer kadın entelektüel Salime Servet Seyfi'dir. Asker bir baba ve asker kardeşlerden oluşan bir aile ortamında yetişen Salime Servet Seyfi, ailevi koşulların etkisiyle eserlerinde politik konulara da değinmiş ve siyasal görüşlerini eserlerine yansıtmaktan çekinmemiştir. Mektup, şiir, hikâye, çeviri, makale ve benzeri çeşitli edebi yazın türlerinde eserler kaleme almıştır. Batı

edebiyatının o dönemki tanındık simalarından Ella Wheeler Wilcox (Salime Servet Seyfi, 1330b: 37), Alfred Tennyson (Salime Servet Seyfi, 1329a: 445) ve Thomas Hood (Salime Servet Seyfi, 1330a: 12-14) gibi önemli edebiyatçıların hikâye ve şiirlerinden yaptığı çevirilerini ve edebi eleştiri makalelerini son derece mütevazı bir üslupla okurlarına aktarmıştır. Sadiye Vesile'nin Şehbal'de yayınlanan bir şiirini Salime Servet Seyfi'ye ithaf etmesi (Sadiye Vesile, 1328a: 142) bu entelektüel Osmanlı kadınının yalnızca okurlar arasında değil entelektüel sanat ve yazın dünyasında da oldukça popüler olduğunun göstergesi olmuştur.

Şehbal mecmuasında özellikle şiirleriyle dikkat çeken bir başka Osmanlı kadın edebiyatçı da Nigâr binti Osman'dır. Sadece Osmanlı entelektüel dünyasında değil Batı entelektüelleri arasında da hatırı sayılır bir popülerliğe sahip olduğu yazılarından açıkça anlaşılmaktadır. Fransız edebiyatçı Pierre Loti'nin söz konusu dönemde yeni çıkan bir kitabı üzerine görüşlerini içeren mektubu Şehbal'de yayınlanmış, gelen talep üzerine mektubun Türkçe metnini de okurlarıyla paylaşmıştır (Nigâr binti Osman, 1329: 445). Nigâr binti Osman, nicelik bakımından Şehbal'de en çok şiiri bulunan kadın edebiyatçı olarak da dikkat çekmektedir.

Şehbal'de yazılarıyla yer alan bir diğer tanınmış sima Fatma Aliye'dir. Şehbal'in sadece üç sayısında da olsa kaleme aldığı makalelerinin Osmanlı kadını adına önemli tespitler içeren en kapsamlı makalelerden oldukları göze çarpmaktadır. Fatma Aliye, İslam'da kadınlara ekonomik, sosyal ve hukuki alanlar başta olmak üzere devrimsel boyutta çok geniş haklar tanındığını, ancak kadınların bu haklarından neredeyse kasıtlı olarak mahrum bırakıldığını savunmuştur. Halk tabanına dini eğitimin verilmesinde temel aktör olan vaizlerin daha nitelikli bir eğitimle yetiştirilmeleri ve mesleği icra etmeden önce de liyakatli olup olmadıklarının tespit edilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Osmanlı kadınlarının mahrumiyetinin bununla da sınırlı kalmadığını belirterek sanat, zanaat ve eğitim gibi haklarda da oldukça kısıtlı bir seviyede olduğundan yakınmıştır. Kadınların eğitim ve çalışma hayatında olmasının yalnızca kadınlara değil erkeklere de daha yüksek bir yaşam standardı sunacağını dile getirmiştir (Fatma Aliye, 1325a: 146-147).

Fatma Aliye, Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere bazı dini eserlerin Batı dillerine çevrilmesinden sonra Batı dünyasında haçlı zihniyetinin sorgulanmaya başlandığını belirtmiştir. Ayrıca her ne kadar kaynak adı belirtmese de takip ettiği bir yabancı mecmuada yer alan bir analitik çalışmanın sonucunda, semavi dinlerin aynı kaynaktan doğup beslendiği ve semavi mukaddes kitapların anlamlı düzeyde ortak payda içerdikleri sonucuna ulaşıldığına değinmiştir. Mustafa Reşit Paşa'nın Cevdet Efendi adında bir ilmiye mensubu ile Avrupalılar'a İslam'ı tanıtmaya yönelik bazı geziler düzenlediğinden de bahsetmiştir. Ancak aynı Mustafa Reşit Paşa'nın İbn-i Haldun'un tercümesini yaptırdığı gerekçesi ile Tanzimat ilan edildiği zaman yaşanan bazı gösteriler sırasında evinin taşlandığını da esefle dile getirmiştir. Tarihin eski devirlerinde Batılı aydınların eğitim için Bağdat ve Endülüs medreselerine geldiği halde söz konusu dönemde Osmanlı ve diğer Müslüman aydınların eğitim için Batı üniversitelerine gittiğine dikkat çekmiştir. Hatta Çağatayca Koçi Bey tarihine ait eseri

bile ecnebi dilleri üzerinden okuyabildiğini vurgulayarak eğitim konusunda ancak hükümetin de istekli olması koşuluyla köklü bir atılım yaşanabileceğini savunmuştur (Fatma Aliye, 1325b: 209).

Halide Salih (Edip Adıvar) ise Şehbal'ın yedi farklı sayısında manzume şiirleriyle yer almıştır. Şiirlerinde kadınlığa dair tespit ve izlenimlerini aktaran Halide Salih, satırlarında yalnızca fikirlerini yansıtmakla kalmamış, hissettiği üzüntü, acı ve hayal kırıklıklarını da derin mecazi anlatımlarla çok başarılı bir düzeyde aktarmıştır. Özellikle “*Aşk Fesaneleri; Ay Dedi ki*” başlığı altında kaleme aldığı mensur şiirinde tarihin farklı devirlerinde yaşamış üç farklı kadının hikâyesini anlatmıştır. Bir gece vakti Nil nehrine yansıyan dolunayın, nehirde süzülen Mısırlı üç tarihi kadınla görüşüp konuşmasına şahit olmuş da onların dilinden duymuş gibi okurlarına nakletmiştir Halide Salih, satır aralarında kadınlık âlemine dair üzüntülerini de yansıtmıştır. Züleyha, Kleopatra ve İskenderiyeli Hypatia ile Ay'ın sohbetinde aslında sadece kadınlık âleminin müzmin meseleleriyle değil belki de kendi özel hayatında yaşadığı sıkıntıları okurlarına aktarmıştır. Sırf bir kadın olduğu için tecrit edilip katledilen bilim kadını İskenderiyeli Hypatia'nın feci katlinin din kisvesiyle örtbas edilmesinin hiç de yabancı bir mazeret olmadığına da satır arasında dikkat çekmiştir (Halide Salih, 1327: 234-235).

Şehbal mecmuasında eserlerini “*Handan*” imzasıyla yayımlayan ancak tam bir künye kullanmaması nedeniyle kimliği çok net tespit edilemeyen yazar, diğer yazarlardan farklı olarak dikkat çekici bir boyutta ironi ve mizahi temalarda bulunmuştur. Şehbal'ın kırk bir farklı nüshasında *Ahir Zaman Lûgatçesi*, *Tesir Keşide Sözler*, *Fekâhat*, *Fezâhat*, *Birkaç Fıkra-i Ferah* başlıkları altında güldürü unsurunu ustalıkla kalemine yansıtmış, Batı edebiyatından yaptığı çevirilerle de göz doldürmüştür. “*Mark Twain'den Tercüme; Bir Ziraat Gazetesini Nasıl Neşr Etdim*” (Handan, 1326a: 457; 1326b: 12) ve “*Tiyatro Bir Müzahale*” (Handan, 1326c: 216-217) adlı çevirileri de mizah türünün eğlenceli birer örneği olarak Şehbal'ın matbu kamusal alanında tefrika şeklinde yer almıştır.

Şehbal mecmuasının kadın entelektüelleri her türlü yeniliği de yakından takip etmişlerdir. Kadriye Semra, Şehbal'e Fransa'dan gönderdiği makalesinde Avrupa'da yaşanan, uçaklara ve zeplinlere uygulanan ve böylece kablosuz iletişim açısından bir devrim yaratması beklenen telsiz telgraf gelişmesinden bahsetmiştir. Bu konuya ilgi duyacak okurları için ise iki farklı yapım tekniği üzerinde durmuştur. Okurlarına evde kendi imkânları ile yapabilecekleri telsiz telgraf düzeneklerini anlatırken anlatımını şema ve çizimlerle de desteklemiştir (Kadriye Semra, 1328: 228-229). Bu makale ve çizimler, imkân tanındığı takdirde Osmanlı kadınının her alanda yetkinlik sahibi olabileceğinin çarpıcı bir örneğini ortaya koymuştur.

Şehbal mecmuasında Avrupa ve Amerika'da hızla yayılan “*Feminizm (Nisaiyyun)*” ve “*Sufrajeter*” hakkında ve gündemden düşmeyen olağan dışı eylemlerinden de birçok makalede bahsedilmiştir. Bazı kadın yazarlar Anadolu'da önlenemeyen anne bebek ölümleri, özellikle yeni doğan ölümleri hakkında da dikkat çekici tespitleri gündeme getirmiştir. Bu ölümlerin yalnızca sağlık sisteminin

sınırlılıklarıyla açıklanamayacağı, eğitimsizlik ve batıl inançların da bu konuda en önemli faktör olduğuna değinilmiştir. Kadınların eğitim olanaklarının geliştirilmesi, ekonomik özgürlük bağlamında teşvik edilmesinin öneminin vurgulandığı birçok makalede bu konunun yalnızca kadınlara değil erkeklere de daha yüksek bir hayat standardı sunacağı belirtilmiştir.

Şehbal mecmuasının kadın yazarları basım-yayım yoluyla fikirlerini, yeteneklerini yüz yüze kamusal alandan çok daha hızlı ve etkin bir şekilde daha geniş kitlelere ulaştırma imkânına sahip olmuşlardır. Matbuat mecrasının bir kamusal alana dönüştüğünün belki de en önemli göstergelerinden birisi gerçek zaman, gerçek mekân ilkelerine dayanan yüz yüze kamusal alanda yaşanan sosyal etkileşim türlerinin farklı bir şeklinin matbu kamusal alanda da yaşanmasıdır. Çok genç yaşta olmasına rağmen geçirdiği bir hastalık nedeniyle yaşamını yitiren Sanayi-i Nefise Mektebi'nin resim ve musiki muallimelerinden ve aynı zamanda müzisyen ve ressam olan Müfide Kadri'nin vefatı, Şehbal'in matbu kamusal alanında derin bir matem etkisi yaratmıştır. İlk Osmanlı kadın ressamı olarak da kabul edilen Müfide Kadri'nin bazı tablolarının fotoğraflarına Şehbal mecmuasında yer verilmiş, bunun yanı sıra "*Terane-i Şebab*" adlı bir bestesine ait musiki notaları da okurların dikkatine sunulmuştur. Salime Servet Seyfi, genç yaşta vefat eden bu Osmanlı kadın entelektüelinin ardından duyduğu derin üzüntüsünü yazdığı bir makalesinde açıkça ifade etmiştir (Salime Servet Seyfi, 1328: 287). Genç sanatçı Müfide'nin hazin yaşamı ve erken vefatı Şehbal'de yalnızca Salime Servet Seyfi tarafından dile getirilmekle kalmamış, Sadiye Vesile bir şiir (Sadiye Vesile, 1328: 286) ve Rauf Yekta da bir makale (Rauf Yekta, 1328: 254) ile Müfide Kadri'nin aziz hatirasına saygı adına taziyelerini dile getirmişlerdir. Özellikle Rauf Yekta'nın makalesi günümüzde okunduğunda dahi söz konusu zamanda yaşanan acı ve vefa duygusunu içli bir biçimde yansıtmaya devam etmektedir.

2.2 Erkek Yazarların Kadın Temalı Yazıları

Şehbal mecmuası sadece kadın entelektüelleri kamusal alana çekmekle kalmamış, bütün Osmanlı kadınlarının sosyal, kültürel, ekonomik ve hatta siyasal ilerlemesini destekleyerek onların da kamusal alan içerisinde yer alması konusunda çaba göstermiştir. Bundan dolayı Şehbal mecmuasının erkek yazarları da kadın temalı yazılar kaleme almıştır.

Jimnastik muallimi Selim Sırrı, İsveç'te bulunduğu sırada gezip inceleme olanağı bulduğu, kadınlara yönelik bazı eğitim ve sosyal destek kurumlarına dair notlarını aktardığı iki makalesinde, söz konusu kurumlara benzer oluşumların Osmanlı Devleti'nde de Osmanlı kadınları için uyarlanabileceğini belirterek bazı tespitlerde bulunmuştur. Zira Stokholm'deki bu eğitim kurumlarında kadınlara erkeklerden farkı olmayan bir eğitim ve meslek edinme, sonrasında da çalışma ve ekonomik özgürlük gibi olanakların sağlandığına dikkat çekmiştir (Selim Sırrı, 1325a: 198-199; 1325b: 359-361). Başka bir makalesinde ise kadınların da erkekler gibi jimnastik başta olmak üzere spor alanlarıyla ilgilenebileceğine değinerek Şehbal'in kadın okurları için bazı egzersiz örnekleri vermiştir (Selim Sırrı, 1330: 54-55).

Şehbal mecmuasında kadın temalı yazılarıyla dikkat çeken bir diğer isim İzzet Melih'tir. Osmanlı kadınlarına giyim ve ziynet başta olmak üzere giyim aksesuarları hakkında tarihsel bir aktarımda bulunmuştur. Eskiden beri modanın merkezi kabul edilen Paris'in meşhur terziyelerinden Japon yelpazelerine, Çin'in ipekli kumaşlarından ilk kez pantolon giyerek boy gösteren Batılı feministlere kadar oldukça farklı hususlara değinmiştir. Giyim ve ziynet konusunda yalnızca kadınların değil erkeklerin de oldukça ilgili ve hassas olduklarını vurgulamıştır. Söz konusu dönemde harareti bir tartışma konusu olduğu anlaşılan korse konusundan da bahseden İzzet Melih, "Vertugaden" ve "Krinolin" adı verilen moda çılgınlığı üzerinde de durmuştur. Ayrıca kıyafetleri süslemek için kullanılacak dantellerden işleyerek geçimini sağlayan sadece Paris'te on binlerce kadın zanaatkâra dikkat çekmiş, Osmanlı kadınlarına el becerilerini mali bakımdan kazanca dönüştürebileceklerine dair fikirler sunmuştur (İzzet Melih, 1327a: 347-349; 1327b: 369-371; 1327c: 388-389).

Bedii Nuri ise "Hanımlar İçin Kadının Mevki-i İctimaiyesi Mazide Halde İstikbalde" adlı makalesinde; tarihin erken dönemlerinden Antik Mısır, Çin, Hint toplumlarına, Batı toplumlarından İslam toplumlarına kadar farklı devir ve coğrafyalarda kadınların ve hatta kız çocuklarının sosyal statüleri ile bu statülerin söz konusu döneme kadar olan sosyolojik evrimi hakkında bilgiler vermiştir. Kadınların sosyal statüsünün iyileştirilmediği bir toplumun medeni ve müreffeh bir toplum olamayacağını öne süren Bedii Nuri, Sufrajete gibi bazı feminist hareketleri, kadınların seçme ve seçilme hakkı kazanması için verdikleri mücadeleleri de okurlarına nakletmiştir (Bedii Nuri, 1326: 459).

Şehbal mecmuasında Osmanlı kadınının ilerlemesini destekleyen bir başka Osmanlı entelektüeli Ahmed Refik'tir. Kaleme aldığı makalesinde, İngiltere'nin III. Ahmet döneminde İstanbul'a tayin ettiği elçi Edward Wortley Montagu'nun eşi Leydi Marey Wortley Montagu'nun dönemin sadrazam ve kethüdasının eşleri tarafından kabul merasimlerini oldukça detaylı bir üslupla okurlarına aktarmıştır. Bahsi geçen makalede III. Ahmet devrinde ekâbir hanımlarının da kendi içlerinde bir hiyerarşi ve protokol geleneğinin bulunduğu, kadınların müstakil bir kamusal alanda oldukça sosyal ve renkli bir cemiyet hayatına sahip oldukları Leydi Montagu'nun kaleminden alıntılanmıştır (Ahmed Refik, 1328a: 90).

Ahmed Refik'in Şehbal'deki *Tarihe Dair* sütununda yazdığı bir başka makale serisinde ise Anna Komnenos (Ahmed Refik, 1328b: 142-143), Atenayis (Ahmed Refik, 1328c: 167-169), Teodora (Ahmed Refik, 1328d: 184), Teofana (Ahmed Refik, 1328e: 204-205) ve Dindar Teodora (Ahmed Refik, 1328f: 230-233) adlı Bizans imparatoriçelerinin çarpıcı yaşam öykülerine ve etraflarında dönen saray entrikalarına değinmiştir. Genellikle avam tabakasından gelen ve saraya hızlıca yükselen bu sıra dışı kadınların yaşam öyküleri üzerinden zekâ, feraset ve kadınlık olguları üzerinde durmuştur. Sadece kadın okurlara hitap etme maksadı gütmeyen bu makalelerin tüm Şehbal okurlarının ilgisini çektiği, serinin uzun süre devam etmesinden açıkça anlaşılacaktır.

Tayyareci Yusuf Kenan da Şehbal'de yer alan makalesinde Fransa'daki bir havacılık kulübünden "*Tayyarecilik Şehadetnamesi*" almak üzere kayıt yaptıran ve amatör kursiyer eğitimi gören kadın pilotlardan bahsetmiştir. Sekiz yüzü bulan öğrencinin arasında birçok kadın kursiyer olmasına rağmen tek bir Osmanlı pilot adayı olduğunu üzüntüyle belirtmiştir. Ayrıca "*Femina*" adında bir kadın mecmuasının "*Fransa Fünun-ı Havaiye Kulübü*" işbirliği ile düzenlediği ve havada en uzun süre seyir halinde kalma yarışmasında kıyasıya rekabet eden ve zorlu hava koşullarına rağmen olağanüstü pilotaj performansı sergileyen kadınlar hakkında bilgiler vermiştir. (Yusuf Kenan, 1328: 176-177) Böylece sadece Osmanlı erkeklerine değil Osmanlı kadınlarına da örnek olabilecek bir gelişmeyi okurlarına aktarmıştır.

Görüldüğü gibi Şehbal mecmuasının erkek yazarları, Avrupa'daki kadınların eğitiminden çalışma hayatına, sosyal statüsünden siyasi mücadelelerine hatta giyimlerine dair yazmış oldukları makalelerle Osmanlı kadınlarına örnek oluşturmaya çalışmışlardır. Osmanlı kadınının ev dışında da bir hayatının olmasını, onların da Avrupa'daki hemcinsleri gibi kamusal alanda bulunmasını desteklemişlerdir.

Sonuç

Genel olarak matbu kamusal alan, özel olarak ise Şehbal mecmuası kadınların toplumsal hayatta yaşadığı sorunların ve toplumsal taleplerinin dile getirilmesi konusunda önemli bir araç olmuş ve Osmanlı kadın entelektüellere kendilerini ifade etme olanağı sağlamıştır. Şehbal'deki entelektüel Osmanlı kadınları sadece Osmanlı siyaset, bilim, sanat, kültür ve akademi dünyası ile sınırlı kalmamış, başka ülkelerde yaşanan gelişmeleri de yakından takip etmişlerdir. Yabancı dil bilen, yabancı yayınları orijinal metinlerinden okuyan, geçmişi ile yaşadığı dönemi anlayan ve ülkesinin geleceği konusunda fikirleri bulunan bu entelektüel Osmanlı kadınları, sahip oldukları birikimlerini matbu kamusal alan olarak Şehbal mecmuasında sergilemişlerdir. Kadınların eğitim imkânlarının geliştirilmesi, kamusal alanda yer alabilmesi, meslek edinmesi ve çalışma hayatına katılabilmesi konuları, Şehbal mecmuasının erkek yazarları tarafından da gündemde tutulmuştur. Ayrıca Şehbal'de ev işleri, el işleri, ev yönetimi, ev ekonomisi, çocuk bakımı, pratik bilgiler, hanımlar ve genç kızlar için jimnastik gibi çeşitli konularda yazıların yayımlanması, mecmuayı Osmanlı kadınlarına yönelik bir eğitim alanına dönüştürmüştür.

Gerçek zaman ve gerçek mekân örgüsüne dayanan yüz yüze kamusal alanın sınırlılıklarını ortadan kaldıran matbu kamusal alan da kendi içinde kamusal normlar oluşturmuştur. Müfide Kadri'nin vefatı üzerine yazılan yazılar ve kendisine ithaf edilen şiirin, gerçek kamusal alanda yaşanan taziye merasiminin modern bir örneği olmuştur. Yine Prenses Kadriye Hüseyin'in "*Nelerim*" "*Temevvücat-ı Efkâr*" ve "*Muhadderat-ı İslam*" adlı eserleri için yazar arkadaşlarının yazdıkları kutlama ve eleştiri yazıları da gerçek kamusal alanda yaşanan kişi etkileşimlerinden adeta farksızdır. Ayrıca arkası yarın formatına benzeyen tefrika hikâye ve çeviriler de okurların merak ve dikkatlerini çekerek matbu kamusal alana olan bağlılıklarını pekiştirmiştir. Bu kamusal alanın söz konusu olan süreli yayının satın alınabilirliği

Osmanlı Kadınının Kamusal Alanda Yer Alma Aracı Olarak Süreli Yayınlar: Şehbal Mecmuası Örneği

dışında bir sınırlılığı bulunmaması, yeni inşa edilen matbu kamusal alanın kendine özgü özelliğini ve avantajlarını açıkça ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Süreli Yayınlar

Ahmed Refik, (1328a, 5 Mayıs) Tarihe dair Ahmed-i salis devrinde Osmanlı hanımları, *Şehbal-53*, 90.

Ahmed Refik, (1328b, 1 Temmuz), Tarihe dair Bizans imparatoriçeleri: Anna Komnenos, *Şehbal-56*, 142-143.

Ahmed Refik, (1328c, 15 Temmuz), Tarihe dair Bizans imparatoriçeleri: Atenayis, *Şehbal-57*, 167-169.

Ahmed Refik, (1328d, 1 Ağustos), Tarihe dair Bizans imparatoriçeleri: Teodora, *Şehbal-58*, 184.

Ahmed Refik, (1328e, 15 Ağustos), Tarihe dair Bizans imparatoriçeleri: Teofana, *Şehbal-59*, 204-205.

Ahmed Refik, (1328f, 1 Eylül), Tarihe dair Bizans imparatoriçeleri: dindar Teodora, *Şehbal-60*, 230-233.

Bedii Nuri, (1326, 15 Temmuz), Hanımlar için kadının mevki-i içtimaiyyesi mazide, halde, istikbalde, *Şehbal-23*, 459.

Fatma Aliye, (1325a, 15 Temmuz), Hanımlar için, *Şehbal-8*, 146-147.

Fatma Aliye, (1325b, 1 Eylül), Musahabe medeniyet ve din-i İslam, *Şehbal-11*, 209.

Halide Salih, (1327, 15 Mart), Aşk fesaneleri: ay dedi ki, *Şehbal-36*, 234-235.

Handan, (1326a, 15 Temmuz), Mark Tvain'den tercüme: bir ziraat gazetesini nasıl neşr etdim?, *Şehbal-23*, 457.

Handan, (1326b, 15 Ağustos), Mark Tvain'den tercüme: bir ziraat gazetesini nasıl neşr etdim?, *Şehbal-25*, 12.

Handan, (1326c, 15 Şubat), Tiyatro bir müzahale, *Şehbal-35*, 216-217.

İzzet Melih, (1327a, 15 Eylül), Hanımlar için kadın ve ziynet, *Şehbal-42*, 347-349.

İzzet Melih, (1327b, 1 Teşrin-i Evvel), Hanımlar için kadın ve ziynet, *Şehbal-43*, 369-371.

İzzet Melih, (1327c, 1 Teşrin-i Sani), Hanımlar için kadın ve ziynet, *Şehbal-44*, 388-389.

İzzet Melih, (1328, 1 Temmuz), Hanımlar için kadın ve edebiyat Prensess Kadriye Hüseyin hanımefendinin "Nelerim" ve "Temevvücat-ı Efkâr" namındaki eserlerine dair, *Şehbal-56*, 152.

Kadriye Hüseyin, (1327, 1 Şubat), Dar-ı gurbette mükemmel bir kabristan, *Şehbal-47*, 452-453.

Kadriye Hüseyin, (1328a, 1 Eylül), Teracim-i ahval el-emiretü's seyyide Abbase binti Mehdi, *Şehbal-60*, 227.

Kadriye Hüseyin, (1328b, 15 Eylül), Teracim-i ahval el-emiretü's seyyide Abbase binti Mehdi, *Şehbal-61*, 244-245.

Kadriye Hüseyin, (1328c, 1 Teşrin-i Evvel) Teracim-i ahval el-emiretü's seyyide Abbase binti Mehdi, *Şehbal-62*, 266-267.

Kadriye Hüseyin, (1328d, 15 Teşrin-i Evvel), Teracim-i ahval el-emiretü's seyyide Abbase binti Mehdi, *Şehbal-63*, 292-293.

Kadriye Hüseyin, (1328e, 1 Teşrin-i Sani), Teracim-i ahval el-emiretü's seyyide Abbase binti Mehdi, *Şehbal-64*, 310-311.

Kadriye Hüseyin, (1328f, 15 Teşrin-i Sani), Teracim-i ahval el-emiretü's seyyide Abbase binti Mehdi, *Şehbal-65*, 326-327.

Kadriye Hüseyin, (1328g, 1 Kanun-ı Evvel), Teracim-i ahval el-emiretü's seyyide Abbase binti Mehdi, *Şehbal-66*, 349-350.

Kadriye Hüseyin, (1328h, 15 Kanun-ı Evvel), Teracim-i ahval el-emiretü's seyyide Abbase binti Mehdi, *Şehbal-67*, 364-365.

Kadriye Hüseyin, (1329, 1 Ağustos), Asar-ı atika bir kıyas-ı müellem (kayıkhaneciliği münasebetiyle), *Şehbal-80*, 154.

Kadriye Semra, (1328, 1 Eylül), Musahabe telsiz telgrafa dair, *Şehbal-60*, 228-229.

Nigâr Binti Osman, (1329, 1 Mart), Her şeyden Nigâr binti Osman'ın Piyer Lotiye mektubu Fransızca ve Türkçe, *Şehbal-71*, 445.

Rauf Yekta, (1328, 15 Eylül), Erkam-ı hadisat memleketimizin hayat-san'atında bir zayi-i elim: Müfide Kadriye hanım, *Şehbal-61*, 254.

Sadiye Vesile, (1328a, 1 Temmuz), Neşaid-i hamasetden bir şehik-i istirham, Salime Servet Seyfi hanımefendiye, *Şehbal-56*, 142.

Sadiye Vesile, (1328b, 15 Teşrin-i Evvel), Şiir tahassürüm, Müfide'nin ruh-pakine, *Şehbal-63*, 286.

Salime Servet Seyfi, (1328, 15 Teşrin-i Evvel), Erkam-ı hadisat, merhume Müfide Kadri hanım için, *Şehbal-63*, 287.

Salime Servet Seyfi, (1329a, 1 Mart), İngiliz edebiyatı numunelerinden Alfred Tenisin'dan yeni sene, *Şehbal-71*, 445.

Salime Servet Seyfi, (1329b, 1 Kanun-ı Evvel), Hanımlar için "Muhadderat-ı İslam" hakkında fanus-ı hayal aile kütüphanesi, *Şehbal-87*, 290-291.

Salime Servet Seyfi, (1330a, 15 Mayıs), Musahabe-i edebiye Thomas Hood (1799-1843), *Şehbal-97*, 12-14.

Salime Servet Seyfi, (1330b, 1 Haziran), Ne yaptınız? İngiliz şairlerinden Ella Wheeler Wilcox'ın bir ay kadar evvel intişar eden bir manzumesi, *Şehbal-98*, 37.

Osmanlı Kadınının Kamusal Alanda Yer Alma Aracı Olarak Süreli Yayınlar: Şehbal Mecmuası Örneği

Selim Sırrı, (1325a, 5 Ağustos), Hanımlarımıza İsveç hatıraları Stokholm kadınları, *Şehbal-10*, 198-199.

Selim Sırrı, (1325b, 1 Kanun-ı Sani), İsveç hatıraları kızlar misafirhanesi-çocuklar evi-analar evi; *Şehbal-18*, 359-361.

Selim Sırrı, (1330, 15 Haziran) Spor, kadınlar nasıl jimnastik yapmalı? *Şehbal-99*, 54-55.

Yusuf Kenan, (1328, 15 Temmuz), İlimler ile fenler Avrupa'da fen: tayyareci kadınlar, *Şehbal-57*, 176-177.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Ahmetoğlu, S. (2010). İttihatçı aktüaliteden kitlesel popüleriteye: *Şehbal mecmuası* (1909-1914). İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Coşkun, B. (2012). Mısır prensesi, Osmanlı edîbesi Kadriye Hüseyin hanım. *Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi* (63), 63-88. <http://www.akmb.gov.tr/userfiles/files/EskiErdem%20pdf/Erdem%2063.pdf#page=70> Erişim tarihi: 24.04.2018

Çakır, S. (2016). Osmanlı kadın hareketi. (5. Baskı) İstanbul: Metis Yayınları.

Demir, Ş. ve Sesli, M. (2007). Kamusal alan (Türkiye'de kamusal alan kavramlaştırılmasının muhtevası: tektiplilik mi, çoğulculuk mu?). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 273-292. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423881560.pdf> Erişim tarihi: 11.12. 2019

Günaydın, A. U. (2007). Tanzimat romanında kamusal alan ve serbest zaman etkinlikleri. Yayımlanmamış master tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi. <http://repository.bilkent.edu.tr/handle/11693/29986> Erişim tarihi: 27.11.2019

Karadağ, A. (2003). Kamusal alan modelleri: çoğulcu perspektiften bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58 (03), 171-195. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36174> Erişim tarihi: 27.11.2019

Kartal, C. B. (2008). II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e mirası: "makbul kadınlar". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (38), 215-238. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5331> Erişim tarihi: 23.03.2021

Kurnaz, Ş. (2013). Osmanlı kadınının yükselişi (1908-1918). İstanbul: Ötügen Yayınları.

Özbek, M. (2004). Giriş: kamusal alanın sınırları. *Kamusal alan*. (Ed. Meral Özbek). İstanbul: Hil Yayınları, 19-90.

Özbek, M. (2004). Giriş: kamusal-özel alan, kültür ve medeniyet. *Kamusal alan*. (Ed. Meral Özbek). İstanbul: Hil Yayınları, 443-500.

Hatice Tekin & Işıl Işık Bostancı

Web Erişimi

Şehbal (1-24) <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/structure/3183443> (Erişim Tarihi: 17.01.2017).

Şehbal (25-48) <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3201588> (Erişim Tarihi: 17.01.2017).

Şehbal (49-71) <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183417> (Erişim Tarihi: 17.01.2017).

Şehbal (72-100) <http://digitale-sammlungen.ulb.uni-bonn.de/ulbbnioa/periodical/pageview/3183461> (Erişim Tarihi: 17.01.2017).

Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/>

Extended Abstract

Introduction

In the Ottoman State radical changes were experienced in social life during the Tanzimat period. Especially, the adaptation of periodicals to social and cultural life with a rising trend has opened the doors to a new world. Since this period, the life of the press and broadcasting has become a public sphere in its own right, and Ottoman women have also actively participated in this sphere. In the Ottoman State, women had more legal and socio-economic rights as an individual compared to Western women. However, the realization of the Industrial Revolution started to change the place of the family in social life and economy in the Western world. Women working as workers in factories have sought rights and have been able to obtain certain rights. With the westernization tendency that started with the Tanzimat period, Ottoman women also entered a process of awakening and awareness in order to gain the gains of Western women in some issues such as being able to take part in the public sphere like men, developing educational opportunities and having economic freedom. In this context, periodicals have turned into a highly functional tool for Ottoman women as a platform for expressing their demands and actions regarding their existence and rights in the public sphere to the attention of the public. Ottoman women intellectuals, who did not waste time in adapting to this new platform, were able to use periodicals perfectly, and began to express their opinions and expectations.

In the new public space created by periodicals, the temporal and spatial constraints of real space and face to face have been overcome and a reality over time and space has been created. Moreover, this new space eliminated the restrictions that Ottoman women would experience in male or mixed spaces, and opened a real space of freedom for Ottoman women. The magazine *Şehbal*, in which not only female writers but also male writers have a strong stance on supporting the social, cultural, economic and even political progress of Ottoman women, constituted a concrete example of the printed public space. Although the *Şehbal*

magazine is not a periodical for women, it has included a large number of female writers in its pages and columns throughout its 100-issue publication life and attracted attention with women-themed subjects written by male authors. Thus, it brought together both the female writers and the female readers in an environment where men are present, without real space and face to face.

Method

Apart from images, more than two hundred women-themed content and more than twenty-five authors have been identified in the Şehbal magazine. However, in this article, it is impossible to analyze and reflect all these contents. Therefore, some exceptions that differ in terms of quality or contain striking findings have been considered.

Result and Discussion

The works of women writers such as Kadriye Hüseyin, Nigâr binti Osman, Fatma Aliye, Halide Salih (Edip Adivar), Salime Servet Seyfi and Sadiye Vesile, which were understood to be very popular in the Ottoman intellectual world, were published in almost every issue of the Şehbal magazine. Only "S." and "A.B." in addition to the mysterious writers who use the abbreviation, Ayşe Bedia, Kadriye Semra, Behice A., Belkis Seyfi, Aziz Neriman and Halide Fatma were also featured in various issues of the Şehbal magazine. In different issues of the Şehbal magazine, there are many unsigned contents that give the impression that the author is a woman. Ottoman intellectuals such as Rauf Yekta, Selim Sırrı, Yusuf Kenan, Ahmed Refik, Ali Rıza Seyfi, İzzet Melih and Bedii Nuri also took part in Şehbal.

Intellectual Ottoman women in Şehbal were not only limited to the politics, science, art, culture and academia of the Ottoman State, but also closely followed developments in other countries. The issues of improving the educational opportunities of women, their participation in the public sphere, their acquisition of professions and their participation in business life were also on the agenda by the male authors of the Şehbal magazine. In addition, the publication of articles on various topics such as housework, handicrafts, home management, home economics, childcare, practical information, gymnastics for women and young girls in Şehbal turned the magazine into an education area for Ottoman women.

The printed public sphere has also created public norms within itself. For example, the articles written on the death of Müfide Kadri and the poem dedicated to her are similar to the condolence ceremonies in the real public sphere. Apart from this, the celebrations and criticism articles written by her writer friends upon the appreciation of Kadriye Hüseyin's works are no different from the person interactions experienced in the real public space. In addition, serialized stories and translations, whose backs are similar to the format of tomorrow, have attracted the curiosity and attention of the readers and reinforced their commitment to the printed public space.